

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות
ממורינו ראש הישיבה הגאון הגדול ר' ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

מסירת התורה והעברתה מדור לדור

ומאז ומעולם היו אנשים שטענו וחשבו שעיקר הלימוד הוא רק לאסוקי שמעתתא להלכתא ולא לעסוק בפלפולים אשר הם הבל ח"ו על פי דבריהם, ועליהם כתב האור החיים סק, בספרו 'ארץ חפץ' שיש האומרים מה לנו לאותם המבלבלים בפטופטי סרק, וסופו רח"ל שתתבלבל נפשם בגיגונם. כי באמת עיקר התלמוד הוא לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול, ועל כך ניתנה התורה שבעל פה להתייעע ולהעמיק בה, כדי שנתקשר אליה ועל ידי זה נתקשר בברית נותן התורה, וכל ענין התורה הוא שהאדם ישקיע מכוחו כמה שיותר וינסה לרדת לעומק כוונתה.

ענין 'מסירת התורה' מרב לתלמיד

בהמשך דבריו כתב רבינו יונה 'אנשי כנסת הגדולה מסרוה לחכמי דורם והחכמים לבניהם אחריהם בכל דור ודור, והיתה הקבלה מהחכם עד שנתקבצו כל חכמי ישראל ונזקה עצה מפי כולם להכתב תורה שבע"פ וכתבו וחזמו התלמוד, ואח"כ לא נוסף בו דבר ולא נגרע ממנו. וגם הדור ההוא מסרוה לגאונים והיתה קבלה מגאון לגאון רב מפי רב עד היום הזה'.

יש להבין מהו הענין ב'מסירת התורה', שיהיו כמה חכמים בכל דור ודור שהם מוסרי התורה כדוגמת אנשי כנסת הגדולה וכו', הלא תורה מונחת וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, וכל אחד יכול לבוא ולקבל, ומהו זה שדוקא חכמים מסויימים נקראים 'מוסרים' ויש כאן איזה שהוא מעשה מסירה.

ולכאורה פשוט, שכיון שבתורה שבע"פ עסקינן כאן, לכן בעינן לחכמי ישראל שהם יעבירו את הקבלה שנתקבלה בידם איש מפי איש, אשר בלעדיהם לא יידע הדור מה אמר הדור הקודם. אכן עדיין יש להבין מדוע גם לאחר שנחתם התלמוד המשיכה מסירת התורה רב מפי רב עד היום הזה, מזמן רבינו יונה עד ימינו אנו, הלא כבר הכל כתוב וחתום בלי שנוסף בו דבר או נגרע ממנו.

והנה לפני שנים שמעתי מפי כ"ק האדמו"ר מצאנו קלויזנבורג זצ"ל, שיש תשובה מזקנו בשו"ת דברי חיים העוסקת במלמד שאמר דברי זלזול בפי אור החיים הק', ונתעורר נידון האם דינו כאפיקורס המזלזל בדברי חז"ל.

ואמר על כך בעל הדברי חיים, שהנה כל התורה המצויה עתה בידינו אין היא נתונה לנו סתם אלא היא 'מסורה' לנו ממה שרבינו עליו השלום, וביאור הענין הוא שמסיני ועד עתה נקבע לנו במשך כל דור ודור מהי התורה שהיא **מסורה בידינו**, יש ספרים שנתקבלו בישראל כתורה מסורה מסיני והם נחשבים כחלק ממסירת התורה, ויש ספרים אחרים שלא נתקבלו, ואחד מאותם ספרים מקובלים הוא ספר אור החיים הק' שנתקבל בכל תפוצות ישראל, ואם כן המזלזל בו הרי הוא ככל כופר שאינו מאמין בדברי חז"ל.

ופשרם של דברים, שיש לנו לדעת שיש תורה של יחיד ויש תורה של ציבור, כי הנה לכל יחיד ויחיד נתן הקב"ה חלק בתורתו ויכול הוא לחדש בה חידושים לאמיתתה של תורה, אולם עדיין אין זה מחייב שתורה זו תהפוך לנחלת הכלל, ואף שודאי היו גדולי עולם שקולו ה' דיבר מגרונם ותורת אמת היתה בפיהם מכל מקום פעמים גזרה חכמתו יתברך שתורתם לא תפוזר על פני כל הארץ, ובמשך הדורות יתקבלו דוקא ספרים מסויימים הידועים לכל בר בי רב - שרק הם יהיו תורתם של הכלל.

והרי כבר אמרו חז"ל שהיו לעם ישראל נביאים לאלפים ולרבבות, כפליים כיוצא מצרים, וכן בכל דור ודור היו המוני חכמים גדולים ענקי חכמה ורוח, מזמן התנאים ולפנים ועד ימינו אנו, והיכן היה כל חכמתם, אלא **שרק תורה מסוימת של חכמים מסוימים הועברה בשלשלת הדורות אלינו, ורק היא נמסרה לנו כתורה של הכלל, להילמד אצל כל העם מקצה אל קצה** (וכמו שכל מילה של תורה מכל חכם שהוא ראוי להתקבל, וכל מה שמדובר כאן הוא האם יש צורך לגשת מעיקרא לתורתם של אלו שלא נתפרסמו).

וכבר מצינו בסדר עולם רבה (פ"ל) שהראה הקב"ה למשה "דור דור ודורשי דור דור וחכמי דור דור ופרנסיו דור דור ושופטיו, חכמי דור ודור", ולפי פשוטו צ"ב מהי חכמיות 'דור דור וחכמי' ו'חכמי דור ודור', אלא על כרחן **יש חכמים שהם חכמים בתוך הדור, ויש חכמים שהם של הדור, שעל ידם עוברת מסורת התורה, ודו"ק.**

פרק א' משנה א'. משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו'.

ביאור ענין תורה שבעל פה

כתב רבינו יונה 'בין תורה שבכתב ובין תורה שבעל פה, שהתורה בפירושה ניתנה שבלא כן אי אפשר לעמוד בה, וכתוב "ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצווה", תורה זו תורה שבכתב והמצווה זו תורה שבעל פה, נמצאת אומר כל המצוות שניתנו למשה בסיני בפירושם ניתנו, והכתוב הוא שנקרא תורה שבכתב והפירוש הוא שנקרא תורה שבעל פה, ומשה למדה מפי הגבורה'.

לכאורה יש להבין מה העניין בחילוק התורה לשני חלקים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, הלא היה עדיף לכאורה שגם התורה שבעל פה תיכתב במפורש על ידי הקב"ה, והיינו לומדים אותה לא על ידי שליח כי אם מפי הקב"ה בעצמו. מה גם שאז היתה אמרת ה' צרופה ומזוקקת שבעתיים, כתובה בתמצית ובתכלית, מבלי כל המחלוקות והספיקות שנוצרו במשך הדורות משכחת התורה.

ובכלל יש להבין את עצם צורת התורה שבעל פה המסורה בידינו, מדוע נכתבה בצורה סבוכה כל כך עד אשר רב הסתום על המפורש, הרי לכאורה היה לו לתנא למינקט לישנא קלילא ולבאר את דבריו באופן פשוט בהיר וקל, למען ירוץ כל הלומד בהם.

ויסוד הדברים מתבאר בתנחומא פרשת נח, שם אמרו חז"ל "אמר להם הקב"ה לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. ואם תאמרו על תורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא משה שאמר להן מקבלים אתם את התורה ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע, מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, **אלא על התורה שבעל פה שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות, והיא עזה כמוות, וקשה כשאל קנאתה**".

ולכאורה אינו מובן כיצד רצו ישראל לקבל את התורה שבכתב בלא התורה שבעל פה, הלא אין פירוש נכון לתורה שבכתב מבלי התורה שבע"פ, וכפי שאמר רבינו יונה שבלא כן אי אפשר לעמוד בה וכו' עיין שם.

ועל כרחן שעם ישראל לא חפצו בצורה הקשה שבה נמסרה התורה שבע"פ, והיו מעוניינים דוקא בדברים ברורים כחמה שיקל עליהם ללומדם, כמו התורה שבכתב, שכן כאמור התורה שבעל פה 'היא עזה כמוות וקשה כשאל קנאתה'.

אך באמת זה כל ענין תלמוד התורה, לא כסתם אגרת חוקים שיהיה קל ללמוד אותה ע"מ לקיים את האמור בה. בתוה"ק יש ענין גדול מכך, שהאדם יהיה מחובר אליה בנשמתו וברוחו, וזה יתכן רק כאשר ישקיע את כל כוחותיו בה ויתייגע ויעמול בדבריה, שעל ידי זה יהיה הקשר קשר איתן וירגיש כיצד היא חלק בלתי נפרד מעצמו ומבשרו. ועל כך אמר התנחומא את המשך דבריו שם "לפיכך מתן שכרה לעולם הבא, שנאמר ההולכים בחושך ראו אור גדול, שגנוזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד", ע"ש עוד.

הגר"ר **שרגא גרוסברד** זצ"ל רצה פעם להוציא לאור גמרא מבוארת שתהיה לעזר לתלמידים המתחילים את דרכם, והלך להיוועץ על כך במרן הגרא"מ **שך** זצ"ל. אמר לו הרב שך, הרי ממילא פניך מועדות לארצות הברית לגייס שם כספים להחזקת התורה, לך תשאל זאת שם את מרן הגר"מ פיינשטיין, ומה שיאמר לך תעשה.

הלך הרב גרוסברד והציע את העניין להגר"מ, והשיב לו ר' משה שיש על כך דברים מפורשים מהתוס' רי"ד, דהנה במגילה (ג.) נאמר ש'תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתרי לבני אדם'. ובפשטות הביאור הוא שהזעזוע היה מחמת גילוי סתרי התורה, וכן פירשו שם הראשונים. אולם בתורי"ד כתב ז"ל "פירוש דכיון דכתב תרגומא דקראי לא מסרי נפשיהו למילפניהו כדמעיקרא", והיינו שכיון שכעת תהיה התורה מתורגמת ומבוארת **ייקל על בני האדם ללמוד, ושוב לא יצטרכו לעמול בה ולמסור נפשם עליה, וזו הסיבה שהיה זעזוע גדול כל כך ת' פרסה על ת' פרסה...**

וכאשר שב הרב גרוסברד לארץ הקודש אמר את הדברים להרב שך, ונהנה מכך הרב שך עד למאד.

ומרן **החזון איש** התבטא בלשון קדשו ואמר (באידיש) שקיבלנו את הגרעק"א וקיבלנו את הקצות החושן, אלו הם הספרים שקיבלנו וזאת היא התורה המסורה בידינו.

וכל אחד יכול לראות שבמשך הדורות עשו עשות ספרים עד אין קץ, לא יספרו מרוב, ובכל זאת בתוך בית המדרש נכנסו ספרים ספורים ותו לא - אותם ספרים נודעים שהיו בימי קדם, **כי ירושה היא לנו מאבותינו וקבלה היא בידינו איש מפי איש מה לקבל יותר ומה לקבל פחות**, וכל זה כמו בלי להפחית כמלוא הנימא מגדולתם של ראשונים, שאין אנו בפניהם אלא ככלב המלקק מן הים.

ולדוגמא יתכן שניקח דין מהשולחן ערוך כגזירה גמורה שאין לך רשות לערער אחריה, ואילו מאידך גיסא נכריע דלא כתשובה מפורשת משו"ת אבקת רוכל, וכיצד הדבר יתכן, הלא את שניהם חיבר מרן הבית יוסף זצ"ל ויתכן שאף באותו יום ובאותה שעה, אלא שזה נתקבל לנו מסיני כדבר מוחלט זה לא, והכל מצד הספר עצמו, בלי שום קשר לרום גדולת הרב המחבר כבודו במקומו מונח.

ומכאן תשובה לאותם טועים שאוסרים לבישת פאה נכרית בטענה שאף שהפרי מגדים מתיר זאת, הוא בעצמו חזר בו בספר המגיד' שיצא לאחמ"כ (מחידושי הפמ"ג על התורה שחלקים ממנו נמצאו ונדמ"ח) ושם הוא כתב לאסור פאה נכרית. אך לפי האמור דברי הבל הם, **דמה ענין הפרי מגדים שנתקבל כמורה הוראה אשר מבלעדיו לא יניף איש את ידו לבין ספר המגיד, הלא זה נתקבל זה לא**, ומה בכך שאת שניהם כתב רבי יוסף תאומים. אנו אין לנו אלא התורה שנתקבלה בישראל.

ואדרבה, אם כעת יתחיל כל אחד לנסות ללמוד את כל מה שהתחבר במשך הדורות הרי יצא קרח מכאן ומכאן ולא יעלה בידו מאומה, כי לא ניתן במציאות ללמוד דברים רבים כל כך, ואין לנו אלא לתפוס את המועט, את הדברים העיקריים, את אותם הספרים שנמסרו לנו (אמנם כמובן כל ספר שיהיה לא גרע מחברותא שיכול להוסיף בחידוד הסברא, אולם זה רק בתורת תוספת ולא בתורת עיקר).

וכל אותם שתרים ומחפשים אחרי חדשים מרחוק באו, להוסיף עוד ועוד מפרשים וקדמונים מתוך גנוזות עתיקות, **לא מועילים ולא כלום**, שהרי מה תועיל לאומה כל הדפסת מאות המפרשים בקיבוץ אחד, טוב מעט כבוונה מהרבות בלא כוונה.

ובדין הוה עובדא בעת הדפסת ספרי 'נתיב בינה' הראשון, 'מקנת כסף' על עינינו עבדים, שקמתי ועליתי ירושלמה אל מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל ושאלתי האם ניתן להדפיס את הספר ממעשר כספים, וענה לי שלא, והעזתי והקשיתי שהרי הלכה פסוקה היא שמשאילין ספרים ממעשר כספים, והשיב לי שזה דוקא בזמננו, אבל כיום עומדים לכל אחד בארוננו שלוש מאות ספרים בלי כל שימוש כאבן שאין לה הופכין, וממילא אין בהדפסתם משום הפצת תורה כלל...

וגדולה מזו שמעתי ממרן הגרא"מ שך זצ"ל, כי פעם הרציתי לפניו קושיא על אחד מגדולי האחרונים מירושלמי מפורש, והוא לא השיב, ושבתו ושאלתי שהרי קושיא מפורשת היא זו, והוא ענה ואמר לי שאינו מן המידה, שכן להם עצמם בעייתם לא היה כי אם ירושלמי אחד ותו לא... (וכיו"ב שמעתי מאמור"ר הגאון זצ"ל שלחזון איש לא היה ש"ס פרטי משלו, והיה שואל משכניו ומקרוביו כל פעם מסכת אחרת שנצרכה לו).

ואדרבה ואדרבה, הסיבה שפעם צמחו גדולים כל כך כי לא היו להם ספרים רבים כל כך וידועות רבות שהציפו את ראשם, היו להם הדברים היסודיים והמוכרחים ותו לא, **ואני עצמי הכרתי כמה מגדולי ישראל ממש שלא ידעו על הסוגיא אפילו מה שיודע כיום בחור רגיל מן השורה**, והיא הנונת.

וכבר אמר בזמנו מרן הגר"י אברמסקי זצ"ל, שהסיבה שלא צומחים כיום גדולי ישראל כדורות עברו היא מחמת שפעם לא היו שני דברים שיש היום, **לא היו טלפונים ולא היה אוצר הספרים...**

יש בדברים האמורים בבחינת תן לחכם ויחכם וכמובן על כל אחד לקבלם בצורת ההבנה הראויה בהירות יתירה, ונהיה אנחנו כולנו יודעי תורתך וגו'.

שם. "הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה".

"העמידו תלמידים הרבה"

שמעתי ממרן הגר"ש רוזובסקי שפירש ש'העמידו תלמידים הרבה' אין הכוונה דוקא לכמות התלמידים, אלא לעצם העמדתם, שהעמדתם תהיה רבה. ונוסח דברי הגר"ש ז"ה, שבלי שתלמיד ינק את התורה מרבו הוא יכול ללמוד הרבה ולדעת הרבה, אולם הוא ישאר עם הארץ, והדרך היחידה לקנות את קניני הלימוד ודרכי ההבנה היא רק בלימוד מפי הרב.

ובאמת ישאל השואל, מה הענין ללמוד תורה דוקא מרב, הרי אם מבחינת הידיעה וכמות התורה ניתן ללמוד מפי ספרים ומפי סופרים עוד יותר ממה שמלמדים הרבנים, ומצד מה עדיף הלימוד מהם.

אך מטרת הלימוד מרב היא לא לדעת את הלימוד לכשעצמו אלא לדעת כיצד ללמוד, כי הרב הוא זה שלמד מרבו ורבו מרבו והם הנחילו לנו איש [ל].

"ועשו סייג לתורה"

כתב רבינו יונה 'ענין שנאמר "ושמרתם את משמרת" כלומר עשו משמרת למשמרת, והסייג הוא דבר גדול ומשובח לעשות סייג וגדר למצות לבל יוכל להכשל בהם הירא את דבר ה', לכן המקיים את דברי חז"ל שהם סייגים למצות של תורה חיבב היראה ממי שעושה המצוה עצמה, כי אין עשיית המצוות הוכחה ליראה כמו השומר לסייגים שהוא נזהר מתחלה שלא יביא לידי פשיעה". מבואר בדברי רבינו יונה שהמקיים את דברי חז"ל 'שהם סייגים למצוות של תורה' חיבב היראה עוד יותר ממי שעושה המצוה עצמה, והסייג 'הוא דבר גדול ומשובח'.

ובאמת יש להתבונן, שרוב התורה המצויה עתה בידינו היא מצוות דרבנן - סייגים ומשמרת אל המצוות דאורייתא, ולא מיבעיא כל עניני שולחן ערוך אורח חיים שרובן ככולן הם רק מדרבנן, ויש להבין מדוע היו נצרכים סייגים רבים עד כדי כך, עד שלעיתים מגיעים הסייגים למנין של עשרות רק על מצוה אחת ותו לא.

אך הנה מחד גיסא מצינו שהיצר הרע הוא מלאך - 'הוא היצר הרע הוא השטן והוא מלאך המוות', ואינו מובן איך יש כוח ביד אנוש בן תמותה לגבור עליו, ואילו מאידך גיסא מצינו ש'אין אדם חוטא אא"כ נכנסה בו רוח שטות', וכל אדם שנכשל בעבירה הרי זה נחשב שהוא הכניס את עצמו אליה, ולכא' יפלא וכי האדם גרם לעצמו שיכשל, והרי היצר הרע המלך הזקן הוא שארבו בעדו.

ועוד מצינו בגמ' סוף פרק חזקת הבתים (ב"ב נז:): שמי שהולך במקום דבר ערוה בדאיכא דרכא אחרינא רשע הוא, וכתב שם הרשב"ם שזהו 'אע"פ שעושה עניני, ולכא' יש להבין, שאם אכן מדובר באדם כזה שחושב שיעמוד באותה הדרך ולא יפתח את עיניו ובכל זאת אמרין שאסור לו לעשות כן שמה יכשל - מדוע קרין ליה 'רשע', הרי הוא מצידו עוצם את עיניו ואינו רוצה לעבור על איסור, ואין לנו אלא לקרותו 'שוטה' שאינו מכיר את עצמו וחושב שיעמוד בנסיון.

אלא הפשט בדברים הוא, שאם באמת היה האדם מחשיב את דברי התורה על כל פנים כאלפי זהב וכסף הרי היה מתרחק הרחק כמטחוי קשת מכל נדנד קלוש של דבר שיביאנו לאיסור, ואם הוא מתקרב למקום העבירה ואינו נזהר יותר ממה שהיה נזהר כל אדם מלאבד את כספו - הרי זה מעיד שהתורה אינה חשובה בעיניו ולכן לא אכפת לו לעבור עליה.

וידועים בכמה נוסחאות הדברים שאמר **מרן הגר"י**, שפעם שאלו מאן דהו מדוע הוא מחמיר עד כדי כך, וענה לו הגר"י - לא רק אני מחמיר, כל אחד הוא מחמיר גדול מאין כמותו, **רק בעוד שאתה מחמיר בצורת הכובע מה הוא יהיה ואין הוא ייראה אני מחמיר במצוות השי"ת...**

וזכורני שמימי קדם לפני שנים רבות יצא איזה ספר כל שהוא שכל מטרתו היתה למצוא קולות ככל הניתן בהלכות שבת, ומרן בעל הקהילות יעקב יצא בחריפות נגד ספר זה וכתב במכתבו שכל אדם שהיה יודע שאם יעבור על אחת ממלאכות שבת היה נמצא סרטן בגופו לא היה מחפש אף קולא שבעולם להקל על עצמו, ואם האדם בכל זאת מחפש אין זה אלא סימן שאינו מכיר כמה באמת חמורה עבירה אחת מן התורה, ועל זה היה דווה ליבנו.

[ונודע כמו כן שפעם אמרו לפני הרב מטשעבין על פלוני אלמוני שהוא בקי בד' חלקי שולחן ערוך, וענה להם הגאון שאכן כן, באורח חיים הוא בקי בדין 'על כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא', באבן העזר הוא בקי בדין אפקעינהו, ביורה דעה הוא בקי בדין ביטול בשישים, ובחושן משפט הוא בקי בדין הפקר ב"ד הפקר...].

ומעתה כך יתפרשו לנו דברי רבינו יונה, שהמעלה בידי הדרבנן והסיבה שמחמתה הרבו רבנן כל כך בסייגים היא מרוב הערך והחשיבות לדברי התורה, שכלל שהאדם מרבה ונזהר יותר ויותר מלעבור כך הוא מראה חשיבות בנפשו אל כל דברי התורה הזאת.

[ועובדא הוה במרן הגרא"מ שך זצ"ל, שישב לידו הרב חנניה צ'ולק שליט"א, ואמר לו הגרא"מ להוריד מהמדף את הספר 'חיי ראובן' (להגאון רבי ראובן דענענבורג, שהיה חביב על הגרא"מ עד לאחתי), ולהכניסו לתוך הכספת. כי אצל האנשים הגדולים היתה התורה חביבה באמת מאלפי זהב וכסף, ויחסם אליה היה יחס של אדם הירא לאבד את הרכוש העצום שיש [ל].